

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І. Я. ФРАНКА

На правах рукопису

ДУДА
СВІТЛАНА ТЕОФАНІВНА

ПОДАТКИ ТА ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КАПІТАЛІСТИЧНОЇ
ЕКОНОМІКИ

/ на прикладі США /

спеціальність 08.00.01 - політична економія

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

ЛЬВІВ - 1994

115 25, 572

Дисертаційна робота виконана на кафедрі економічної теорії
Львівського державного університету ім.І.Я.Франка

Науковий керівник	- доктор економічних наук, професор Мочерний С.В.
Офіційні опоненти	- доктор економічних наук, професор Духовна Я.Г. - кандидат економічних наук, доцент Завада І.С.
Ведуча організація	Львівський торгово- економічний інститут.

Захист відбудеться "6" квітня 1994 р. о 15³⁰ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради по економічній
теорії Д.068.26.01 у Львівському державному університеті
ім.І.Я.Франка за адресою: 290602, Львів, вул.Університетсь-
ка, 7, ауд.314.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Львівського державного університету ім.І.Я.Франка: Львів,
Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий "4" березня 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,

доцент

Панчишин С.М.

I. Загальна характеристика роботи.

I.1. Актуальність теми. В умовах глибокої економічної і соціальної і політичної кризи в Україні постає питання про шляхи та методи виходу з цієї кризи, а також про основні напрямки побудови ефективною національною економікою. Однією з важливих умов вирішення цих проблем є налагодження раціональної системи оподаткування, створення механізму податкового регулювання в загальній системі управління і господарювання.

Дослідження суті податків і проблем податкового регулювання економіки відноситься до однієї з найбільш актуальних в економічній теорії і практиці проблем. Це зумовлено тим, що в залежності від вибраної державою стратегії і тактики податкового регулювання відбуваються важливі кількісні та якісні зрушення у процесі відтворення сукупного капіталу, регулюється економічні відносини товаровиробників з державою, модифікуються відносини власності, соціальна структура суспільства, змінюється господарський механізм тощо.

Податкові регулятори мають безпосередній вплив на стимулювання виробництва, його структурної перебудови, впровадження нових технологій, пріоритетного розвитку села, підтримки окремих галузей соціальної та виробничої інфраструктури, ефективного регулювання фондів споживання та інше. Найбільш випукло ці зміни проявились у розвинутих країнах Заходу. Ось чому з'ясування найбільш оптимальних шляхів розв'язання названих проблем у деяких країнах Заходу, насамперед у США, вивчення їх досвіду в реформуванні системи оподаткування і його критичне переосмислення з метою застосування до специфічних умов України має надзвичайно важливе теоретико-практичне значення для розбудови суверенної держави, подолання глибокої економічної кризи і підвищення життєвого рівня населення.

Оскільки Україна перебуває на етапі переходу від командно-адміністративної до соціально-орієнтованої ринкової економіки, а однією з умов такого періоду є відмова від застосування адміністративних і перехід до економічних важелів регулювання економіки, серед яких центральну роль відіграє податкове регулювання, то з'ясування суті і механізму такого регулювання виступає однією з найбільш актуальних проблем політичної економії.

Сутність державного регулювання економіки у розвинутих

країнах Заходу, зокрема, податкового регулювання, розглядається багатьма вітчизняними та зарубіжними економістами. З різних сторін суть і функції податків, а також їх місце в соціально-економічній структурі розроблялись в роботах таких вчених як В.Ф.Андрієнко, І.Н.Альохіна, М.Б.Богачовський, С.Бітконя, В.Г.Болдирев, Т.А.Башкатова, В.В.Лочаров, Е.А.Вознесенський, В.С.Васильєв, О.Василюк, В.В.Галкін, Е.П.Горбунов, Я.Григор'єв, І.К.Горохова, І.В.Горський, С.А.Далін, Н.Т.Духовна, В.П.Кодацький, І.А.Кравченко, Е.А.Лебедева, С.В.Мочерний, В.Маневич, Л.Мойсеева та ін. Значну увагу дослідженню цієї проблеми приділяли такі західні вчені як Дж.Кейнс, Дж.Печман, П.Самуельсон, Дж.Робінсон, Р.Шлейк, Б.Бартлет, Р.Лускел, Ф.Паймен, Р.Брінер, Лаффер, Д.Рацмен, М.Мескон, К.Лові, Г.Хувер, А.Кампбел, Р.Спенн, М.Вайлі, Ф.Фрідмен, В.Петерсон, А.Хендоч, Р.Камінгс та інші.

Однак не всі сторони цієї фундаментальної проблеми висвітлені з достатньою ступінню глибини. Зокрема, вже довгий час ведеться дискусія стосовно економічної сутності податків, їх основних функцій, застосування тих чи інших податкових важелів в період криз та похвалення. Недостатньо дослідженими залишаються питання про вплив податків на процес відтворення робочої сили, на розвиток науково-технічного прогресу /НТП/ та інші. Все це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження та структуру роботи.

1.2. Мета і завдання дослідження.

Основна мета дисертації полягає в тому, щоб на основі таких елементів діалектичного методу дослідження як принцип суперечності, історизму, системного аналізу, тощо розкрити соціально-економічний зміст податків та податкового регулювання США / частково в інших розвинутих країнах/, їх місце і роль у відтворенні суспільного капіталу, зокрема у стимулюванні НТП. У відповідності з цією метою в дисертації поставлені більш конкретні наступні завдання:

- 1/ з'ясувати ті специфічні риси, які розкривають суть податків як економічної категорії і детермінують їх функції;
- 2/ розкрити вплив податкового регулювання на структурні та кон'юктурні зрушення в економіці розвинутих країн Заходу і перш за все в США;
- 3/ дослідити вплив податкового регулювання на інвестиції

процеси та стимулювання НТП;

4/ проаналізувати залежність процесу відтворення робочої сили, зокрема демографічної політики, ефективності використання трудових ресурсів від податкових регуляторів.

1.3. Предмет та об'єкт дослідження.

Предметом дослідження вибрані податкові методи і вагелі, які застосовуються при регулюванні постійного і змінного капіталу у різних сферах суспільного відтворення /тобто в безпосередньому виробництві, розподілі, обміні і споживанні/.

В якості об'єкту дослідження виступають податкові відносини як історично визначена підсистема виробничих відносин на сучасному етапі розвитку державно-корпоративного капіталізму в США та частково в інших країнах Заходу.

1.4. Теоретичною і методологічною основою дисертації є діалектичний метод дослідження, що продуктивно застосовується як в роботах українських і російських, так і частково у працях західних вчених.

1.5. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній вперше з врахуванням вимог принципу суперечності і системно-структурного підходу комплексно проаналізовано соціально-економічну сутність податків і узагальнено досвід США та деяких інших країн Заходу в регулюванні науково-технічного прогресу і відтворенні трудових ресурсів. До елементів наукової новизни відносяться:

- застосування таких найважливіших елементів діалектичного методу дослідження, як принципи суперечності, розвитку, системності, історизму і оригінальне розкриття на цій основі політекономічної суті податків та їх основних функцій;

- аналіз зміни пріоритетів оподаткування у умовах структурних та кон'юктурних зрушень в економіці розвинутих країн, зокрема в США;

- з'ясування основних форм і методів впливу податкового регулювання на процес розвитку НТП в умовах застосування змішаних приватно-державних форм співробітництва в цій галузі;

- дослідження характеру впливу податкових регуляторів на процес відтворення робочої сили в економічно розвинутих країнах і перш за все в США;

- доцільність і можливість застосування деяких сторін податкового регулювання в США як для виходу економіки України з економічної кризи, так і для її послідувочого розвитку.

І.6. Теоретична і практична значимість роботи полягає в тому, що обгрунтовані в ході дослідження висновки і положення можуть стати певним імпульсом для подальшого розвитку теорії державного регулювання, доповнюють аналіз державного втручання, зокрема податкового, в економіку розвинутих країн на сучасному етапі. Деякі положення дисертації – що стосується визначення податків як економічної категорії; форми податкового регулювання економіки в умовах структурних і кон'юктурних зрушень; місця і ролі податків у суспільному відтворенні економічно розвинутих країн – можуть бути використані в учбовому процесі при читанні курсу макроекономіки.

І.7. Практична значимість дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані у ньому висновки можуть бути враховані при виробленні нової податкової політики в Україні.

І.8. Апробація роботи.

Основні положення і висновки дисертаційної роботи були викладені на Всеукраїнській науково-теоретичній конференції "Криза економіки України та можливості виходу з неї", яка проводилась на базі Івано-Франківського інституту нафти і газу, на кафедрі економічної теорії та політології / квітень 1993 рік/; на регіональній науково-теоретичній конференції "Особливості формування ринку в Україні", яка відбулась з 13 по 15 травня 1993 р. при Тернопільському педагогічному інституті на кафедрі філософії і економіки гуманітарних факультетів.

По темі дисертації опубліковано дві наукові праці: "Державне регулювання науково-технічного прогресу і ринок", "Науково обгрунтована податкова політика – важливий фактор виходу з економічної кризи".

І.9. Структура та обсяг роботи.

Структура роботи визначається її метов та основним завданням. Дисертація складається із вступу, двох розділів, які включають чотири параграфи, висновку, списку використаних джерел та літератури.

II. Основний зміст роботи

2.1. У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації, сформульовані мета і завдання, предмет і об'єкт дослідження, визначена методологічна база, наукова новизна та практична значимість роботи.

В першому розділі - "Теоретико-методологічні проблеми дослідження суті податків в умовах сучасного капіталізму", в першому параграфі "Основні методологічні передумови аналізу суті податків" - з'ясовуються найважливіші методологічні принципи аналізу податків як політекономічної категорії.

Методологічною основою дослідження соціально-економічної природи податків, як і інших економічних явищ і процесів, є діалектичний метод дослідження. Першим важливим документом цього методу, який слід використовувати при вивченні названої проблеми, є принцип матеріалізму.

Як відомо, економічні відносини в кінцевому рахунку визначають всі інші надбудовні відносини суспільства. Але при цьому не слід забувати про зворотній вплив на економічний базис політики, права, соціальних відносин і т.д. Без врахування цього впливу принцип матеріалізму перестає бути науково обґрунтованим елементом дослідження і перетворюється в економічний детермінізм.

Застосування даного принципу в якості вихідного до пізнання суті податків в економічній системі сучасного капіталізму зумовлюється тим, що в них /податках/, в функціях, які вони виконують, у фінансовому механізмі в нерозчленованому вигляді втілені як частина економічного базису, так і фінансово-правові форми та інститути, тобто частина надбудови, а дотримання вимог даного принципу передбачає необхідність при з'ясуванні основних причин зміни податкової політики, виконуваних податками функцій враховувати потреби розвитку продуктивних сил і насамперед основної продуктивної сили.

Системно-структурний підхід розглядається в роботі другою методологічною передумовою аналізу суті податків. Найважливішим елементом системного підходу виступає принцип цілісності. Він означає, що будь-яке економічне явище або процес необхідно розглядати як складну /чи відносно складну/ систему, що складається з окремих відносно самостійних елементів, які мають певні особливості свого розвитку. Взаємодія таких

елементів між собою зумовляє виникнення загальних якостей і властивостей цілісно і органічної системи, які не властиві жодному з цих елементів.

Конкретизацією принципу цілісності виступає структурний аналіз, тобто вивчення внутрішніх зв'язків між елементами /чи складовими частинами/ системи. Поняття структури в цьому випадку виступає як спосіб взаємозв'язку елементів, що формують систему, як внутрішня організація останньої. Виходячи з цього, структура виражає сутність економічної системи і розкривається у загальних для неї /системи/ економічних законах. Такий підхід при з'ясуванні сутності податків передбачає з'ясування виконуваних ними основних функцій, їх взаємозв'язків між собою, внаслідок чого може бути комплексно вивчена роль податків. Крім того, вимоги системно-структурного аналізу стосовно вивчення суті податків передбачають співставлення таких двох складових частин цієї категорії, як формування джерел надходження податків та напрямків тих витрат, на які вони направляються. Виходячи з умов системно-структурного аналізу в дисертації вивчається вплив податкової системи в різних сферах суспільного відтворення, тобто в безпосередньому виробництві, розподілі, обміні і споживанні.

Ще однією конкретизацією цілісного підходу є виявлення в системі загальної мети, яка виступає одним з її важливих системоутворюючих факторів. Таку узагальнюючу мету має розвиток та функціонування податкових систем в тих чи інших країнах.

В роботі використовується, окрім названих, також і принцип суперечності, який виступає конкретизацією закону єдності і боротьби суперечностей. Стосовно податків цей принцип передбачає з'ясування їх суті та основних функцій в залежності від розвитку двох сторін суспільного способу виробництва - продуктивних сил і виробничих відносин або відносин власності. Специфічною формою проявлення закону єдності і боротьби протилежностей в політекономічному дослідженні є боротьба між речовим змістом і суспільною формою. При вилученні податків сучасною державою виникає і розвивається певна сукупність або підсистема виробничих відносин між людьми, державою, підприємствами і організаціями, яка в сучасних умовах відображає і потребу розвитку продуктивних сил і перш за все економічну необхідність колективних соціально-економічних форм відтворення

складної робочої сили. Зв'язок податків як політекономічної категорії з розвитком продуктивних сил і розкриває їх речовий зміст. Виробничі відносини або економічні відносини власності, завжди пов'язані з речами, з привласненням матеріальних благ. Немає сумніву в тому, що категорія "податки" відображає певну сукупність виробничих відносин, перш за все між сучасною державою і десятками мільйонів людей найманої праці з приводу вилучення в них значної частки необхідного продукту, який приймає форму заробітної плати. Якраз рух цієї частки створених найманою працею матеріальних благ, яка приймає в умовах капіталістичного виробництва вартісну грошову форму і характеризує суспільну форму категорії "податки". Такий підхід органічно пов'язаний з визначенням самого предмету політичної економії, а з врахуванням вимог системного підходу передбачає розкриття суті податків в органічній єдності їх суспільної форми з речовим змістом. Принцип історизму при дослідженні сутності податків та виконуваних ними функцій вимагає зв'язування цих проблем в органічному взаємозв'язку з еволюцією суспільного способу виробництва на різних стадіях та етапах існування капіталізму, а також діяльності держави, виконуваних нею соціально-економічних функцій.

Наступною важливою методологічною передумовою аналізу політекономічної суті податків в умовах капіталізму є зв'язування їх взаємозв'язку з відносинами приватнокапіталістичної власності. У цьому зв'язку в категорії "податки" слід виділяти кількісну, якісну і юридичну сторони. В першому випадку йдеться про вилучення державою певної величини, суми зарплати, прибутку, процента, дивіденда, земельної ренти, суми прямих і непрямих податків, їх питомої ваги в національному доході, та валовому національному продукті і т.д. Кількісна сторона податків, поряд з їх зумовленістю розвитком продуктивних сил, комплексно формує їх речовий зміст. В якісному аспекті в найбільш абстрактному вигляді податки відображають відносини власності з приводу привласнення державою значної частки необхідного продукту. В діалектичній єдності ці дві сторони утворюють економічну категорію "капіталістичні податки". Юридичний аспект даної категорії відображає формування законодавчої бази під податкову систему тієї чи іншої країни, правовий механізм вилучення податків.

Зв'язування основні методологічні передумови аналізу

політекономічної суті податків при капіталізмі і критично проаналізувавши основні точки зору в українській, російській та західній економічній літературі /як щодо сутності податків, так і виконуваних ними функцій/ в дисертації по-новому обґрунтовується соціально-економічна природа податків в умовах сучасного капіталізму. На думку автора, податки як політекономічна категорія є частиною національного доходу з населення, частково безвідплатно і частково на еквівалентній основі /адміністративно-примусово і шляхом економічного примусу/ з метою утримання державних органів влади і здійснення її соціально-економічних функцій.

Такий висновок значною мірою ґрунтується на аналізі основних функцій, які виконують податки, на критичному осмисленні існуючих з цієї проблеми точок зору. Так, одна група вчених двома найважливішими функціями податків називає: 1/ фінансову; 2/ регулюючу; називаючи при цьому останню то контролюючою /В.Федосов, С.Вознесенський та ін./, то регулюючою /Б.Болдирев, В.Шербаков, О.Рогова та інші вчені/; а друга виділяє три основні функції: 1/ фінансову; 2/ контрольну; 3/ економічну. Найбільш логічною, на наш погляд, є точка зору тих авторів, які виділяють фінансову та економічну функції. Це зумовлене тим, що контролююча функція в тій чи іншій мірі міститься в кожній з інших функцій податків. Що стосується регулюючої функції, то вона, на нашу думку, складає одну із сторін економічної функції.

Разом з тим і в такій найбільш послідовній точці зору є певні недоліки. Вони полягають в тому, що в назві "економічна функція податків" не охоплюються всі процеси, зв'язані з виробництвом, обміном, розподілом і споживанням матеріальних благ і послуг у всьому суспільстві. Зокрема, за допомогою податків сучасна держава здійснює певний перерозподіл багатств від найбагатших верств населення до найбідніших. Але оскільки ці процеси характеризують соціальні відносини між групами і верствами населення, то економічну функцію податків доцільніше доповнити ще соціальною, або назвати її соціально-економічною.

В другому розділі - "Податкове регулювання в системі державно-корпоративного регулювання економіки", зокрема в першому параграфі "Вплив податкового регулювання на НТП та інвестиційні процеси" насамперед зазначається, що в державній полі-

тиці стимулювання НТП та капіталовкладень розвинутих країн Заходу, і перш за все у США, слід розрізнити вплив податків на такі основні сектори та сфери економіки: корпоративний сектор; венчурні і малі підприємства; фундаментальні дослідження / наука та її зв'язок з виробництвом/. Фінансування інвестицій та діяльності підприємств, пов'язаної із застосуванням досягнень НТП у виробництві, здійснюється за рахунок власних засобів компанії, коштів держави і через ринок вільних капіталів. Держава, крім того, активно втручається в інвестиційний процес з метою стимулювання НТП при допомозі таких важелів:

- система прискореної амортизації;
- система пільг, яка звільняє від оподаткування, чи знижує податкові суми / сюди входять податкові кредити, пільги окремим галузям і компаніям, податкові знижки на прибуток дрібного бізнесу і збиткових підприємств тощо/;
- система податкових пільг на резервні та інші фонди.

Формування державної науково-технічної політики складається в результаті вибору і прийняття рішень в декількох ключових галузях:

1/ розподіл державних ресурсів між різними секторами сфери наукового дослідження і визначення структури державних наукових пріоритетів; виконання дослідження і розробок в державних наукових центрах;

2/ непряме державне стимулювання науки і освоєння її досягнень в приватному секторі господарства з допомогою податкової, амортизаційної політики, кредитної та ін.; підтримка необхідного, з точки зору темпів і ефективності НТП, рівня конкуренції;

3/ формування інноваційного клімату в економіці та інфраструктури забезпечення досліджень і розробок, включаючи національні служби науково-технічної інформації, стандартизації, статистики, вивчення зарубіжного досвіду і міжнародне співробітництво; прогнозування науково-технічного розвитку, формування системи загальнонаціональних наукових пріоритетів; оцінка можливих негативних наслідків НТП;

4/ стратегія підготовки і перепідготовки кадрів.

У запропонованій схемі процесу розподілу державних фінансів повинно перш за все відбуватись вироблення національних

пріоритетів у здійсненні такої політики.

В роботі стверджується, що скорочення прямих методів державного втручання і розширення арсеналу непрямих засобів, тобто втручання з допомогою економічних важелів, приводять в кінцевому рахунку до розширення сфери державного контролю за всіма стадіями науково-виробничо-збутового циклу, відображає не зменшення економічної ролі держави, а зміну форм її втручання в економіку, пошук більш ефективних інструментів політики регулювання. Для доказу цього положення в дисертаційному дослідженні аналізується досвід США. До початку 60-х років політика стимулювання капіталовкладень приватного сектору в НТП не відмічалась великою активністю і було своєрідним автоматичним стабілізуючим інструментом, який може пом'якшити функціонування ринкового механізму. Тому погіршення економічної кон'юнктури перш за все вилилось у співвідношення темпів росту капіталовкладень в інновації. У зв'язку з цим основною формою стало державно-корпоративне регулювання приватних капіталовкладень в нові підприємства. В результаті податкових міроприємств федеральної влади корпорації США отримали право зменшити суму сплачуваного податку на 7% від всього обсягу нових інвестицій у виробниче устаткування при терміні його служби 8 років і більше. В період дії цього закону корпорації отримали економію в розмірі 14 млрд. дол. В 1969-1971 рр. в умовах економічної кризи уряд США знову застосував інтенсивні податкові методи регулювання економіки. Податкова реформа 1969 р. - 1971 р., спрямовувалась на створення умов для росту капіталовкладень і відміни акцизу з продажу автомобілів з метов поквавлення економічної кон'юнктури. Проте, в 1971 р. і на початку 1975 р. в США різко погіршилась економічна кон'юнктура, підскочили темпи інфляції, впало промислове виробництво, рекордного рівня досягло безробіття. Під натиском цих обставин президент Форд і його економічні радники запропонували податкову програму, яка спрямовувалась, за їхніми розрахунками, на виведення країни з економічної кризи, на скорочення інфляції, сприяння вирішенню енергетичних проблем.

Закон про доходи 1978 р. надав досить великі привілеї великому капіталу США: знизив ставки оподаткування прибутків корпорацій, розширив розміри і масштаби застосування податкової знижки на інвестиції / з 7% до 10%, підвищив з 50% до 90%

частку податкових зобов'язань, з якої можна списувати інвестиційний кредит; скоротив ставки податку на доходи від приросту капіталу / з 50% до 28% / і т.д.

Податкові реформи 80-х років передбачали зміщення акценту з маніпулювання ставками оподаткування на використання диференційованого підходу при наданні цільових податкових знижок і пільг, що орієнтувались на заохочення діяльності компанії в напрямках, окреслених державою. Основна мета цих пільг - стимулювання НТП. Крім того, вони сприяли розвитку малого бізнесу, як засобу регіональної політики, а також для стимулювання експорту.

Зміни, що сталися в 1981 р. в оподаткуванні доходів корпорацій, були спрямовані перш за все на стимулювання процесу нагромадження капіталу за рахунок реформи системи амортизації основних фондів. Нова система амортизації різко скорочувала строки списання устаткування, будинків і споруд. В результаті реформи значна частина вартості продукції американських корпорацій, яка згідно з попереднім законодавством розглядалась як прибуток, що оподатковується, тепер стала проходити як вартість зношування основного капіталу, що різко знизило податок на прибуток і створювало додаткові стимули до інвестування.

Друга податкова реформа 1986 р. значно спростила систему оподаткування корпорацій США. Зниження податку на прибуток компанії компенсувався ліквідацією багатьох податкових знижок. Очевидно, що вплив податкової реформи на різні галузі господарства США виявився неоднозначним.

Податкове регулювання та бюджетна політика, спрямована на стимулювання інвестицій та розвитку НТП, стало основним важелем впливу на економіку США з приходом до влади адміністрації Клінтона. Остання передбачає широке застосування відомих і пошуки нових податкових пільг для інвестицій, особливо на користь середнього і дрібного бізнесу.

Найвагомішим методом стимулювання НТП є система пільгового оподаткування. Загальною рисою системи пільг, що надаються урядом США та інших розвинутих країн Заходу компаніям, є їх чіткий цільовий характер. Він забезпечується тим, що право на пільгу надається, як правило, після реалізації її цілей - вводу в експлуатацію нових машин і устаткування / знижка на нові

інвестиції//; фактичного росту витрат на НДЕКР/ податкова знижка на приріст НДЕКР/ та інші. Завдяки цьому податкові системи економічно розвинутих країн Заходу і перш за все США перетворились в частину складного і досить ефективного механізму регулювання господарської кон'юнктури, в гнучкий інструмент, що впливає на рівень доходності різних видів власності, на співвідношення між нагромадженням у виробничій і невиробничій сферах, на темпи капіталовкладень, на формування територіальної і галузевої структури економіки, на розвиток НТП. Деякі риси описаних в роботі податкових реформ свідчать про те, що податкова політика стала невід'ємним складовим елементом пристосування державно-корпоративного регулювання економіки до нових умов господарювання, що склались. Зміни в оподаткуванні корпорацій, наприклад, були спрямовані на зменшення прямого втручання держави в економічні процеси, на прискорення економічного розвитку, створення сприятливих умов для структурної перебудови американського господарства на користь наукомістких виробництв.

З метою впровадження позитивного досвіду США при здійсненні податкового регулювання економіки в Україні необхідно, щоб об'єктом оподаткування юридичних осіб став прибуток. З цією метою слід також скасувати, або значно зменшити податок на добавлену вартість, в якому має місце багаторазове оподаткування / оподаткування не кінцевого доходу, а матеріальних затрат на різних етапах технологічного циклу/, заробітна плата оподатковується більше п'яти разів / в добавленій вартості, в доході, в соціальному страхуванні і в пенсійному фонді, фонді зайнятості/, а добавлена вартість обчислюється навіть з внесків до фонду ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. Тим самим, податок на добавлену вартість веде до скорочення виробництва, значно пригнічує підприємницьку діяльність, сприяє зростанню цін.

В роботі доводиться, що слід значно зменшити прогресію /об'єкту/ оподаткування, при якій з прибутку підприємств через різні види податків і відрахувань збирають слизько 60% доходу. Виходячи з досвіду США та інших розвинутих країн Заходу, прогресія оподаткування /податкова ставка/ не повинна перевищувати 35-40% прибутку. Це сприятиме економічному поживданню і виходу з глибокої кризи в економіці України.

При оподаткуванні прибутку слід за допомогою вдосконалення системи оподаткування запобігти перерозподілу прибутку у фонд заробітної плати. Для стимулювання інвестиційної діяльності необхідно надавати податкові пільги на ту частину прибутку, яка спрямовується на капіталовкладення. Надання пільг з метою використання досягнень НТП повинно носити цільовий характер.

У другому параграфі другого розділу - "Податкове регулювання і процес відтворення робочої сили" - показано, що процес відтворення робочої сили включає в себе декілька етапів, а саме:

1/ етап її формування, природне відтворення населення, отримання самої властивості до праці через систему загальної і середньої освіти, професійної підготовки, відновлення і розвиток здатності до праці;

2/ рух, розподіл і перерозподіл робочої сили;

3/ її використання / тобто ефективність використання трудових ресурсів в залежності від кон'юнктури і структури економіки, зайнятість і безробіття/.

Виходячи з цього, вплив податкових методів на відтворення робочої сили прослідковується в роботі відповідно певному етапу її /робочої сили/ відтворення.

Основними методами такого регулювання є:

- демографічна політика держави, /пряма грошова допомога на дітей, при народженні дитини і післяродова відпустка, пільгові позики молодому подружжю, дотації з держбюджету, скидки і пільги переважно багатодітним сім'ям, при наданні житлової площі, встановлення більш низької квартплати, встановлення різних податкових пільг для багатодітних сімей і нарахування податків на несімейних та малосімейних/;

- стимулювання покращення кваліфікаційного рівня робочої сили, побутових умов /податковий кредит підприємствам, де створюються нові робочі місця, чи перекваліфікація з приводу скорочення робочих місць, пільгове оподаткування підприємств, де розвинута соціальна база відтворення робочої сили, суспільні фонди споживання/;

- регіональне оподаткування, що враховує економічну і соціальну кон'юнктуру /здійснення ефекту "переміщення" шляхом динамічних податкових ставок, ефекту "доходу" через підвищення

сукупного доходу/;

- запровадження програм створення робочих місць, перекваліфікації працівників у зв'язку з підвищенням рівня безробіття.

В роботі розглядається проблема зайнятості і безробіття, як одна з найактуальніших і найболючіших для сучасного етапу розвитку як світової економіки цілому, так і для нашої вітчизняної економіки. Застосовуючи порівняльний аналіз даних різних країн, зокрема, США, з питань зайнятості і безробіття в дисертації узагальнено досвід вирішення цих проблем і показано можливість його застосування в Україні.

Активно втручаючись в процес відтворення трудових ресурсів, в т.ч. робочої сили, держави виходить насамперед з довгострокових цілей економічної політики. Скорочуючи програми в галузі трудових ресурсів і стимулюючи зростання безробіття, капітал в короткостроковому плані, звичайно, збільшує поточні прибутки. У той же час він без сумніву програє в довготривалому плані, оскільки скорочення затрат на головну продуктивну силу - людину, на її освіту, кваліфікацію, здоров'я, в кінцевому негативно відбивається і на виробничих результатах.

Складовою процесу формування робочої сили є отримання самої властивості до праці і покращення її, тому із кількісним зростанням її держава активізує свою політику в області підвищення загальноосвітнього рівня, а також рівня кваліфікації робочої сили. Але це не означає існування безкоштовної освіти і охорони здоров'я; те, що отримує працівник від держави, значною мірою оплачене ним через певні вирахування і акумулювання державою. Так, частка видатків на соцстрах в 1975-1991 рр. в загальних сукупних надходженнях бюджету збільшилась з 30 до 47%. Цілому в 1991 р. за рахунок індивідуальних прибуткових податків і внесків на соцстрах було мобілізовано 82% всіх надходжень федерального бюджету. Таким чином спостерігалась тенденція до поглиблення перерозподілу податків від корпорацій до населення. У той же час підвищилась роль податків з населення в перерозподілі валового національного продукту. З середини 70-х до початку 90-х рр. частка ВНП, що одержується у формі індивідуального прибуткового податку виросла до 9%, у формі податку на соцстрах - з 5,5 до 7%.

Розвиток НТП постійно висуває на передній план вдосконалення якості сукупної робочої сили, підвищення загальноосвіт-

ньої і професійної підготовки кадрів у відповідності з науковими, технічними, галузевими зрушеннями. Швидкий розвиток нових галузей, модернізація старих, зміна напрямів інвестиційних потоків викликають підвищений попит на якісно іншу робочу силу.

З переходом до нової економічної політики в США державні федеральні витрати в галузі перепідготовки і працевлаштування робочої сили за 80-ті роки помітно скоротились - з 10,8 млрд. дол. в 1979 до 6,2 млрд. дол. в 1985 р. і до 3,7 млрд. дол. в 1990 р.

Уряд Клінтона продовжує політику скорочення федеральних витрат в галузі відтворення робочої сили. Проте в країні існує альтернативна думка щодо цього питання. Так, відомий економіст Л. Туроу вважає, що федеральний уряд повинен суттєво збільшити асигнування на державну професійну підготовку кадрів - на 36 млрд. дол. - і на шкільну освіту - на 14 млрд. дол.

В роботі визначається також комплекс заходів непрямого регулювання ринку робочої сили. До них віднесено податкову, кредитно-грошову, амортизаційну політику уряду. Заходи непрямого регулювання ринку робочої сили одночасно є і заходами загальноекономічного регулювання і впливають на дигіміку зайнятості і безробіття через вплив на загальноекономічну кон'юнктуру в країні. Таким чином, сучасне державне регулювання сфери зайнятості несе в собі комплекс економічних, адміністративних, законодавчих, організаційних та інших заходів. В переліку найбільш актуальних заходів частіше всіх пропонується більш активно стимулювання попиту на робочу силу через покращення економічної кон'юнктури, поліпшення якісних характеристик робочої сили, тобто вдосконалення пропозиції праці, створення умов для залучення до трудової діяльності окремих груп робочої сили.

В дисертації робиться висновок про те, що зростання витрат на відтворення робочої сили в останнє десятиріччя помітно випереджало зростання витрат на відтворення основних фондів. При цьому, зростання соціальних витрат і пільг значно випереджало зростання зарплати. Тенденція випереджаючих темпів зростання суспільних затрат на відтворення робочої сили в перспективі повинна зберегтись. Проте, слід врахувати, що зростання суспільних затрат не повинно підривати стимулюючої ролі зарплати. Стимулювання в кінцевому випадку обумовлює

не грошми, а умовами відтворення. Ці умови різні за галузями виробництва.

Враховуючи досвід розвинутих країн Заходу, зокрема США, в галузі податкового регулювання ринку робочої сили та зайнятості, в роботі відзначається, що він несе в собі ряд корисних порад щодо становища ринку робочої сили в Україні.

По-перше, необхідно створити систему справедливого оподаткування прибутків для надання допомоги робітникам при здійсненні перекваліфікації.

По-друге, корисним прикладом для нас може бути надання урядами розвинутих країн Заходу / зокрема США / різних податкових пільг фірмам, що створюють нові робочі місця. На жаль наше податкове законодавство нічого подібного в собі не містить.

По-третє, умовами ситуації, що склалась в Україні на ринку робочої сили, вимагається створення цілої низки програм уряду з приводу соціальної захищеності як трудящих, так і безробітних. Так, були зроблені певні кроки по вирішенню цієї проблеми прийнято Закони "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві України", "Про пенсійне забезпечення", "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" та ін. Однак, рівень життя і відповідно споживання населення знижується. Причому відбувається досить різка поляризація населення, з майже повною відсутністю середніх верств.

Загалом, ситуація, що склалась у нас з початку 1992 р. свідчить про те, що законодавці і виконавча влада поставили на перше місце ідею накачування бюджету за рахунок податкового пресингу. Знову було проігноровано відому істину, що великі податки стримують всі стимули до ділової активності. У зв'язку з цим, вирішення завдань соціально-економічного розвитку в Україні підвищує інтерес до вивчення практики оподаткування в економічно розвинутих країнах Заходу і насамперед, в США.

Світовий досвід свідчить, що критеріями ступеню досконалості системи оподаткування є:

1. Забезпечення доходної частини бюджету потрібними капіталами.
2. Сприяння зростанню виробництва, підприємництва, економічній діяльності.
3. Відносна простота.

Ці критерії не завжди вдається узгодити між собою, але тільки в сукупності і суперечливій єдності вони характеризують стан системи оподаткування. Оскільки Україна перебуває сьогодні на етапі переходу від командно-адміністративної до соціально-орієнтованої ринкової економіки, то необхідною передумовою для здійснення цього переходу є податкова система, яка не буде гальмувати інвестицій підприємств і підприємців, що в довготривалій перспективі забезпечить підвищення життєвого рівня малозабезпечених груп населення.

Публікації автора по темі дисертації

1. Дуда С.Т. Теоретичні проблеми податкової політики // Развитие производственных отношений и становление новых хозяйственных форм: Тезиси докладов конференции. Киев, 12-13 декабря 1991 г. - Киев, 1991. - С.136-139.
2. Дуда С.Т. Шляхи створення діючого механізму оподаткування // Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки в Україні. Збірник наукових праць. Випуск № 2. Розд.2. - Тернопіль: "Інфотер", 1993. - С.139-141.
3. Дуда С.Т. Науково обгрунтована податкова політика - важливий фактор виходу з економічної кризи // Криза економіки України та можливості виходу з неї: Тези доповідей та повідомлень на всеукраїнській науково-теоретичній конференції. - Івано-Франківськ, 1993. - С.15-17.
4. Дуда С.Т. Вдосконалення системи оподаткування як один із шляхів виводу економіки України з кризи // Особливості формування ринку в Україні. Матеріали науково-теоретичної конференції. Тернопіль, 1993. - С.24-26.
5. Дуда С.Т. Державне регулювання науково-технічного прогресу і ринок // Розбудова державності України. Збірник наукових праць. Деп. в ДНТБ України 14.10.1993 р. в 1989 УК-93. - С.80-86.

Підписано до друку 28.02.94. Формат 60x84/16. Папір друк.мт.
Друк офсет. Умовн. друк. арк. 1,2. Умовн. фарб. відб. 1,2.
Обл.-вид. арк.41,4. Тираж 100. Зам. 63.

Машинно-офсетна лабораторія Львівського державного
університету, 29602, Львів, вул. Університетська, 1.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

AB 29.942

AB 29.942